

Изучение языкового своеобразия созданных поэтом образов Святой Троицы убеждает в широкой палитре используемых средств. Различная лексика, синонимические ряды, эпитеты, метафоры, разнообразные по синтаксической организации сравнения, перифразы, градация и апострофа, аллюзия и амплификация одинаково подвластны Б. И. Антонычу, представляя его особенное умение сочетать импрессионистскую насыщенность с традиционной умеренностью.

Ключевые слова: индивидуальная языковая картина мира, языковые средства, лексика, синонимика, тропы, метафоризация, стилистические фигуры.

Malenytska Olha. Language vision of God in the poetry of Bohdan Ihor Antonych. Preservation of the national identity of the people depends on the measure of self-awareness features of the mentality of the people. Individual writer's view of the world is an objective display of such features. Poetry Bogdan Igor Antonovich, presenting features of the spiritual world of one of the ethnic groups of Ukrainians, however, shows the linguistic skills of the writer. The study of linguistic identity created by a poet of images of the Holy Trinity assures used in a wide range of funds. Different vocabulary, synonyms series epithets, metaphors, a variety of syntactic organization of comparison, paraphrasing, graduation and apostrophe, allusion and amplification are equally subject to BI Antonovich, presenting his special ability to combine the richness of the traditional impressionistic moderation.

Key words: individual language picture of the world, language tools, vocabulary, synonymy, trails, metaphorization, stylistic figures.

УДК811.161.2'37 : 81'367.5

Тетяна Мацицька

ФУНКЦІЙНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ

У статті проаналізовано функційну диференціацію інструментальних семантико-синтаксичних відношень. Визначено основні семантичні групи предикатів, що формують інструментальну семантичну залежність у функціях знаряддя дії, засобу переміщення, допоміжного матеріалу та посередництва.

Ключові слова: семантико-синтаксична структура речення, семантико-синтаксичні відношення, просте елементарне речення, предикат, інструментальна семантична залежність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із важливих теоретичних питань, що визначають проблематику семантико-синтаксичної структури речення, є виділення семантико-синтаксичних

відношень у структурі простого елементарного речення. Дослідження особливостей відношень цього типу, що відображають смислові зв'язки між компонентами реченнєвої конструкції, є **актуальним** у проблематиці лінгвістичних студій, оскільки передбачає вирішення типів синтаксичної та семантичної залежностей, які можна визначити на основі формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних функційних відношень.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблематику інструментальності розглянуто в студіях І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, М. Я. Плющ, М. В. Мірченка, Г. Г. Рогачової, Н. М. Костусяк, О. Г. Межова, Л. А. Мурзіної, І. С. Беркешук та інших [2–4; 5; 13; 11; 6; 10; 14; 12; 1; 8; 9], однак дослідження функційних особливостей інструментальних семантико-синтаксичних відношень, і зокрема, виділення інструментальної семантичної залежності перебуває поза увагою мовознавців.

Метою нашого дослідження є з'ясування функційної диференціації інструментальних семантико-синтаксичних відношень у структурі простого речення. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) розмежувати просте елементарне та просте неелементарне речення; 2) визначити семантичні групи предикатів, що формують інструментальні семантико-синтаксичні відношення; 3) проаналізувати вираження інструментальної семантичної залежності у функційних варіантах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Виділення елементарних і неелементарних різновидів простого речення залежить від синтаксичної і семантичної залежності, яку формує предикат. І. Р. Вихованець, який уводить в український синтаксис поняття простого елементарного речення, вказує: «Одним із найважливіших теоретичних принципів внутрішнього розмежування простого або складного речення є виділення їх елементарних і неелементарних різновидів. Без уведення цих граматичних понять неможливе адекватне пізнання всього синтаксичного механізму, ієрархії синтаксичних одиниць і внутрішніх та зовнішніх дериваційних відношень у сфері синтаксису» [3, с. 11]. Вчений виділяє два різновиди елементарних простих речень: власне-формально-синтаксичний різновид елементарних простих речень, що пов'язаний із формально-синтаксичною структурою та опосередкований формально-синтаксичний, який тісно пов'язаний із семантико-синтаксичною структурою речення, опосередкований цією структурою [3, с. 11–12].

Елементарні прості речення семантико-синтаксичної структури відрізняємо від елементарних простих речень формально-синтаксичної структури. У простій елементарній конструкції предикат вказує на семантичні функції (суб'єкт, об'єкт, адресат, інструменталь, локатив) залежних від нього компонентів реченнєвої структури. Переконливу аргументацію цього явища подає Т. П. Ломтев, який характеризує речення «... як структуру з відношеннями, тобто як структуру, що містить предмети, пов'язані деякими відношеннями, або структуру, що сформована з одного предмета і його предикативної ознаки» [7, с. 27].

Інструментальні семантико-синтаксичні відношення вказують на значеннєві (сміслові) стосунки поєднаних певним синтаксичним зв'язком компонентів у структурі речення. Вони створені на основі взаємодії семантики компонентів речення і їхніх граматичних форм. У семантико-синтаксичній структурі простого елементарного речення інструментальна семантична залежність функціонує в таких різновидах: 1) функція знаряддя дії; 2) функція засобу переміщення; 3) функція допоміжного матеріалу; 4) функція посередництва. На думку І. Р. Вихованця, семантичні варіанти інструментальності диференційовані сукупністю закріплених за ними предикатів дії, особливостями іменникової лексики на позначення знарядь і засобів дії, трансформаційними можливостями реченнєвих конструкцій [2, с. 127]. Інструментальна семантична залежність у функції знаряддя дії вказує на конкретний предмет, який використовує суб'єкт для виконання дії. Дієслівні предикати, які формують інструментальну семантичну залежність у функції знаряддя дії, у своїй семантичній структурі містять синтагматичну сему інструментальності й утворюють такі семантичні групи:

1) предикати конкретної фізичної дії, спрямованої на об'єкт, напр.: *алітувати, ампутувати, антисептувати, апретувати, баластувати, бальзамувати, бомбардувати, барвити, батувати, боркати, боронити, брити, брукувати, букетувати, буравити, бурити, виба-тувати, виборонити, вибрити, вибрукувати, вибурити, висікти, вистріляти, вистругати, витерти, витесати, витісувати, вичесати, вичинити, вичинювати, вичиняти, вичісувати, вишити, вишиліфувати, вишмагати, вишмарувати, вишпарувати, вишпарювати, виштрикувати, витолочити, вихлестати, відстригти, відстрілювати, відстріляти, відстукати, відстукотіти, відстьобати, відтовкти, відточити, відточувати, відшиліфувати, відшиліфувати, відшмагати,*

відшпарити, відшпандорити, вклепати, вколоти, вколювати, вкоротити, вкорочувати, вкосити, вкרוїти, вкувати, влупити, вперізувати, вперіцити, врізати, врихтовувати, врихтувати, вточити, забрити, забрукувати, забуравити, забурити, забуцати, закреслити, заліпити, заліплювати, замайструвати, зарізати, застругати, заштукатурити, заштрикати, збивати, збити, збовтати, збривати, збуравити, збурити, зістругати, зстругувати, зітерти, змазати, змазувати, змащувати, змайструвати, зрубати, зрубувати, зстругати, ізсувати, ізсукувати, калювати, клепати, колоти, кольнути, копати, копнути, косити, кришити, кріпити, кувати, лупонуту, лупнути, майструвати, молоти, набуравити, нагортати, надовбати, нарізати, натесати, надколоти, надклепати, надклепувати, настругати, надсвердлити, надсвердлювати, надрубати, накраяти, накраювати, накосити, накорчувати, накорчовувати, накопувати, накопати, наколотити, напиляти, нарізати, нарізувати, нарити, нарубувати, насвердлити, насікти, насікати, зсукувати, напилити, нашаткувати, нашкребти, нашліфувати, нашмагати, обвалувати, обвалькувати, вприснути, обривнювати, обривняти, обрізати, обрізувати, обробити, оброблювати, обрешетити, обрешетувати, обсвітити, обстелити, обстригти, обставляти, обтісувати, обточити, обточувати, обчеркнути, обчикрижити, обчищати, обчистити, обшліфувати, обшмагати, обшматовувати, обшматувати, опилувати, очищати, оштукатурити, переборонувати, перебрити, перебовтувати, переклепати, переколоти, переколошматити, переколотити, перекопати, перекосити, перекришити, перекувати, перелоскотати, перемазати, перемайструвати, перемолоти, перемолотити, перемостити, перерізати, перерити, перепилувати, пересвердлити, пересвердлювати, перестругати, перешліфувати, перешліфувати, перешматувати, підбальзамувати, підкручувати, підкувати, підкрутити, відкріпляти, підкрашувати, підкосити, підколупнути, підколоти, підклепати, підклепувати, підрізати, підсікти, підстригати, підстругати, підтерти, підтесати, підшліфувати, побальзамувати, побрити, побурити, поголити, порізати, пошліфувати та ін. [15]. Інструментальну семантичну залежність у функції знаряддя дії виражають конкретні предмети, засоби і знаряддя праці, якими виконують певну фізичну дію, напр.: віник, граблі, голка, долото, коса, лопата, ніж, ножиці, пилка, плоскогубці, рубанок, сапа, свердло, серп, сокира, тертка, товкач, щітка, напр.: *Кашовар помішує ополоником тетерю*

у казані ... (Р. Іваничук); Славута **ножницями** обережно розрізав просякнуту кров'ю пов'язку (В. Малик); ... дівчина ... обробляла **сапкою** капусту (Я. Бакалець); Орудував він **косою**, як добрий маляр **пензлем** ... (О. Довженко); ... вусач із зіркою на лобі зараз почне отут пиляти їх **пилкою** або рубати **сокирою** ... (О. Гончар); ... батько <...> видовбував **долотом** окопчики для спиць (В. Дрозд);

2) предикати, що позначають вимірювання: *вимірити, вимірювати, виміряти, відмірювати, відміряти, домірити, домірювати, доміряти, замірити, замірювати, заміряти, міряти, намірити, наміряти, обмірити, обмірювати, обміряти, перемерити, перемерювати, перемеряти, помірити, поміряти, понамірити, понамірювати, понаміряти, поперемерити, поперемерювати, поперемеряти, промірити, розмірити* і под. [15], напр.: *Нестор <...> його (підранка) **аршином** виміряв* (В. Дрозд); ... *Володя <...> (І. Білик); Поміряла тиск у Чуйка (**апаратом**)* (П. Загребельний); ... *батько <...> вимірював її вершню **циркулем*** ... (В. Дрозд); ... *військові <...> міряли щось дивними **приладами*** (Є. Пашковський). Інструментальну семантичну залежність дієслівних предикатів цієї групи виражає інструменталь, виражений іменниками: *лінійка, метр, сантиметр, циркуль, прилад, термометр* та ін.;

3) предикати, що позначають володіння музичним інструментом: *грати, вигравати, музичити, музикувати, виконувати, награвати, пизикати, тнути, тяти, витинати, затинати, шкварити, нашкварювати, різати, нарізувати, бренькати, бренькотати, бренькотіти, бринькати, бриньчати, триндикати, тринькати, тарабанити, барабанити, терликати, тирликати, пиляти, пілікати, тілікати* і под. [15]. Інструментальну семантичну залежність виражають іменники – назви музичних інструментів, напр.: *арфа, бандура, скрипка, сопілка, баян, рояль, фортепіано, віолончель, гітара* та ін., напр.: ... *Степан Гава перед сеансом однаково жалібно **на баяні** витинатиме «сім-сорок»* (Є. Пашковський); ... *він грав **на скрипці*** (Д. Білий); ... *хтось **на роялі** задумливо грає журну і бентежну сонату Бетховена* (І. Багрянний); ... *«французький львів'янин» щодня протягом години грає **на віолончелі*** ... («Львівська газета», 2009);

4) предикати із значенням «створювання різноманітних типів зображень предметів (знаки, малюнки, картини, схеми тощо)»: *вимальовувати, вималювати, малювати, позамальовувати, розмалювати, розмальовувати, творити, сотворяти, створювати, витворювати, мазюкати,*

рисувати, замалювати, замальовувати, зарисовувати, зарисувати, намалювати, обмальовувати, розписати, порозписувати, відтінити, відтушовувати, відтушувати, заштрихувати, накреслити, накреслювати, намічувати, намітити, перекреслити, перелініяти, перемалювати, перерисовувати, підграфити, підкреслити, підкреслювати, підмалювати, підретушувати і под. [15], напр.: ...портрети Гонти, Черчіля, Коновальця, Наполеона, Роберта Планта, Івана Павла II та інших <...> я намалював **олівцем** (А. Дністровий); ... батько <...> розкреслював по дереву хімічним **олівцем** ... (В. Дрозд); Малюнок робив «знаменщик» **пензлем** ... (П. Загребельний);

5) предикати на позначення процесу писання: відписати, відписувати, дописати, списувати, надписати, надписувати, написати, обписати, обписувати, описати, описувати, перезаписати, перезапписувати, переписати, переписувати, писати, підписати, підписувати, повідписувати, позапписувати, понаписувати, понадписувати, попереписувати, пообписати, пообписувати, поописати, поописувати, по-підписувати, пописати, пописувати, прописати, прописувати, списати, списувати і под. [15], напр.: ... все щось шкрябав, шкрябав **пером** (О. Гончар); ... хтось на дверях його комірчини написав **олівцем** (Б. Антоненко-Давидович); Треба буде надписати цю дату на звороті хоча би твердим **олівцем** (Т. Прохасько); Ізольда Сократівна <...> щось писала на ньому червоним **фломастером** (А. Костецький); ... Олег черкнув **ручкою** шестизначний номер ... (Є. Пашковський). Предикати двох останніх груп формують інструментальну семантичну залежність, виражену номінаціями: **олівець**, **ручка**, **пензель**, **перо**, **фломастер** і под. У реченнях з предикатами семантичних груп на позначення «писання»: *Тільки хто ж тоді написав їй записку?* (В. Шкляр); *Ніхто йому не написав і досі жодного листа* (І. Багрянний); *Землякові лист написав* (В. Барка); «володіння музичним інструментом»: ... *я їм щось грав на фортепіано...* („Експедиція XXI”, 2010); «створювання різноманітних типів зображень»: *Так ніби то друг намалював її навмисне для Максима як указівку чи як потіху ...* (І. Багрянний); *Я таткові намалював книжку* (Б. Грінченко) також спостерігаємо функціонування адресатної семантичної залежності, виражену іменниками, які позначають осіб, що не властиве для розглянутих попередніх груп. Інструментальну семантичну залежність у функції знаряддя дії виражає субстанційний інструменталь, зокрема іменники (назви знарядь, спеціалізовані на виконання виду діяльності).

Інструментальна семантична залежність у функції засобу переміщення сформована предикатами, що позначають переміщення в просторі суб'єкта за допомогою транспортного засобу: 1) опорний предикат «**летіти**», напр.: *вилетіти, вилітати, відлетіти, відлітати, залетіти, залітати, надлетіти, надлітати, перелетіти, перелітати, підлетіти, підлітати, повідлітати, полетіти, політати, пролетіти, долетіти, летіти, пролітати*; 2) опорний предикат «**їхати**», напр.: *виїжджати, виїжджувати, виїздити, виїхати, в'їжджати, в'їздити, в'їхати, доїжджати, доїздити, доїхати, заїжджати, заїздити, заїхати, їздити, їхати, над'їжджати, над'їздити, над'їхати, наїхати, наїжджувати, наїздити, об'їжджувати, об'їжджати, об'їздити, об'їхати, переїжджати, переїздити, переїхати, під'їжджати, під'їздити, під'їхати, повід'їжджати, повід'їздити, подоїжджати, подоїздити, поїздити, поїхати, попереджжати, попереджжати, проїжджати, проїжджувати, проїздити, проїхати, роз'їжджати, роз'їздити, роз'їхати, від'їжджати, від'їхати*; 3) опорний предикат «**мчати**», напр.: *відімчати, вимчати, домчати, мчати, помчати, промчати*; 4) опорний предикат «**плисти**», напр.: *впливати, відпливати, допливати, доплисти, запливати, заплисти, надплисти, перепливати, переплисти, підпливати, підплисти, повідпливати, поплисти, пропливати, проплисти* тощо [15], напр.: ... він одразу ж примчав **літаком** ... (М. Дашикієв); До Бейрута вони все ж добралися **літаком** .... (П. Загребельний); Вони пливли **човном** по зеркальній поверхні Шаманівської протоки... (І. Багрянний); ... Блюмиха <...> покотила **потягом** на Донбас (В. Дрозд); Я доїздив туди **автобусом** (Б. Бойчук); ... дідусь, бувало, вирушає **велосипедом** до контори чи до аптеки... (О. Гончар).

Інструментальна семантична залежність у функції засобу переміщення також утворена дієслівними предикатами, що вказують на переміщення в просторі об'єкта: 1) опорний предикат «**везти**», напр.: *ввезти, ввозити, везти, вивезти, вивозити, відвезти, вивозити, завезти, завозити, звезти, звозити, завезти, завозити, звезти, звозити, навезти, навозити, надвезти, надвозити, назвезти, назвозити, перевезти, перевозити, позавозити, повідвозити, повивозити, повозити, позвозити, попереджжати, привезти, привозити*; 2) опорний предикат «**експортувати**», напр.: *доекспортувати, доекспортувати, заекспортувати, заекспортувати, переекспортувати, переекспортувати, експортувати, поекспортувати, поекспортувати, відекспорту-*

увати, відекспортувати; 3) опорний предикат «**імпортувати**», напр.: *відімпортовувати, відімпортувати, доімпортовувати, імпортувати, переімпортовувати, переімпортувати*; 4) опорний предикат «**відправити**», напр.: *відправити, відправляти*; 5) опорний предикат «**транспортувати**», напр.: *відтранспортовувати, відтранспортувати, дотранспортовувати, дотранспортувати, затранспортовувати, затранспортувати, перетранспортовувати, перетранспортувати, потранспортовувати, потранспортувати*; 6) опорний предикат «**доставити**», напр.: *доставити, доставляти, передоставити, подоставляти, передоставляти*; 7) опорний предикат «**перемістити**», напр.: *переміщати, переміщувати*; 8) опорний предикат «**переправити**», напр.: *переправити, переправляти* тощо [15], напр.: *Її відвезли до Америки літаком з пересадкою в Парижі (Ю. Андрухович); По дорозі з Москви до Чорного моря вони добру третть століття перевозили на своїх волах книги з Москви до Харківського університету ... (О. Довженко); ... батько літаком доставить їм в їхню тундру корзини винограду (О. Гончар); – Повезуть його туди автобусом ... (О. Гончар); Нещодавно возила вихованців своїх пароплавом по Дніпру на екскурсію до Канева ... (О. Гончар); ... їх, безумовно, везли потягом і, безумовно, на північний схід ... (Ю. Андрухович).*

Інструментальну семантичну залежність у функції засобу переміщення переважно виражають номінації *машина, літак, човен, корабель, вертоліт, потяг, дизель, автобус, тролейбус* і под. У художніх текстах натрапляємо на узагальнене вираження інструментальної семантичної залежності, напр.: *... перевіз (рибку) до Сан-Франціско залізницею ... (П. Загребельний); Німці не наважуються переправляти «важку воду» залізницею ... (М. Дашкієв); Кравченко <...> вирішив переправити перші танки своїм ходом через Десну по піщаному броду (М. Бажан).*

Інструментальна семантична залежність у функції допоміжного матеріалу сформована предикатами дії: *заклеювати, зв'язувати, засаджувати, засипати, замотувати, завішувати, зафарбовувати, клеїти, накривати, мазати лікувати, обливати, писати, підв'язувати, підперізувати, підпирати, підфарбовувати, пофарбувати, фарбувати* і под. [15]. До цієї групи належать також дієслівні предикати зі значенням «писати», «малювати». Інструментальна семантична залежність виражена іменниками, що називають конкретні предмети, речовини, рідини: *глиною, піском, клеєм, фарбою, землею, мотузкою,*

нитками, чорнилом і под., напр.: Я <...> **шпагатом** і клеєм кріплю вітрило ... (В. Близнець); ... Танасиха <...> обмотала **мотузкою** ножиці (В. Шкляр); ... Танасиха <...> зав'язала її зсуканою **ниткою** (В. Шкляр); Вайвасвата засипав **піском** вогнище (О. Бердник); А він уже в перші дні війни перев'язав **шпагатом** свої математичні конспекти ... (О. Гончар); Тоді він підважував колоду дубовим **кілком** ... (В. Дрозд); ... ті пропуски хтось записав **чорнилом** (І. Багрянний). Особливістю цієї групи дієслівних предикатів є те, що вони формують інструментальну семантичну залежність як у функції знаряддя дії, так і у функції допоміжного матеріалу, напр.: ... я їх на руках писала **ручкою** ... (О. Захарченко) і Тоді кожному в селі на воротах чи хвіртці писали червоною **фарбою** ... (В. Дрозд); Ниткою сировою, парусницькою тригранною **голкою** було зашито судини (О. Гончар) і ... по тому контурові Андрій вишивав **нитками** з розпущеної шкарпетки (І. Багрянний); ... на сходах донька **фло-мастером** підмальовувала метеликів на зачитаній книжці (Є. Пашковський) і ... хтось синьою **фарбою** око підмалював (А. Головка); Микола Чип <...> відгородив собі **лопатою** частину майбутнього шурфу (І. Білик) і Недобре городиться од людей **тином** (І. Білик). Дію над об'єктом із використанням допоміжного матеріалу переважно здійснюють за допомогою певного знаряддя, тому в реченневих конструкціях фіксуємо паралельне функціонування інструментальної семантичної залежності у функції знаряддя дії і функції допоміжного матеріалу (засипати яму лопатою і засипати яму піском; плести мереживо голкою і плести мереживо нитками; мазати хату щіткою і мазати хату глиною).

Інструментальну семантичну залежність у функції посередництва створюють дієслівні предикати із семантикою передавання повідомлень: *дати, передавати, повідомити, сповістити* [15] і под., напр.: ... всі повеління свої Аганіт передавав їм **через Міцила** ... (П. Загребельний); (Яцков) .... іноді **через мене** передавав вітання й подарунки своїм родичам («Дзеркало тижня», 2009). Інструментальна семантична залежність у цьому функційному значенні вказує на посередництво особи, за допомогою якої суб'єкт здійснює дію. Предикати цієї групи також формують інструментальну семантичну залежність, що позначає засоби передачі та зв'язку, і виражена іменниками: *телефон, радіо, телеграма, телебачення, телетайп, факс, гучномовець* та ін., напр.: .... чи вдасться черговому лікареві

зіпсованим **телефоном** сповістити поліцію про подію (В. Винниченко); До чого ж гарну пісню передають по **радіо** (Л. Костенко).

Інструментально-об'єктну семантичну залежність спостерігаємо при предикатах, що позначають окремі рухи: *блимати, блимнути, блискати, блисконутти, блискотати, блискотіти, тиснути, вихитати, вихилювати, вицокувати, відхитнути, ворушити, гахкати, гахнути, гахати, гехнути, глипати, глипнути, гримати, грюкати, гопати, гопнути, гоцати, гоцнути, гупати, гупнути, мигтіти, двиготіти, двигонутти, задвиготіти, задритати, закліпати, заляскати, заляскотати, заляскотіти, заморгати, заплямкати, затарабанити, затупотіти, зашморгати, калатати, калатнути, кліпати, кліпнути, махати, махнути, моргати, моргнути, мотилляти, мотнути, мотляти, мружити, підклацувати, підклацнути, подвигати, подвиготіти, покліпувати, поморгати, помотляти і под.* [15], напр.: ... *ти* <...> **виляпував долонями** хатку з мокрого піску (П. Загребельний); ... хлопці **перемалували ногами** ні живі ні мертві (П. Загребельний); Він аж **очима** закліпав від несподіванки (О. Гончар); Похитав **головою** несхвально сусід... (І. Жиленко); (Даліла) <...> **Рукою** пестить кучері ті чорні (Л. Українка). На думку М. Я. Плющ, «орудний семантичний – знаряддя і засобу дії – може також виражати значення об'єкта, але, служачи суб'єктові засобом здійснення дії, не тісно пов'язується з нею, виявляє віддаленіший зв'язок з дією» [13, с. 80]. На відміну від інструментальної семантичної залежності у функції знаряддя дії, що виражена спеціальною групою іменників, інструментально-об'єктна семантична залежність виражена іменниками, що називають частини тіла.

Основним морфологічним варіантом інструментальності виступає орудний відмінок. Більшість дослідників цього відмінка виділяють в орудному інструментальному значення знаряддя і засобу дії [2; 3; 13]. Н. М. Костусяк вважає продуктивним розгляд семантичного відмінка «інструменталь», який побудований на морфологічних засобах його вираження. Дослідниця вказує, що орієнтація на такі кваліфікаційні параметри уможливорює вирішення центральної грамеми (відмінкової домінанти) та її морфологічних варіантів, що дає змогу повно і всебічно проаналізувати специфіку синтаксичної парадигми інструменталія [6, с. 128]. Вторинні морфологічні варіанти інструменталія (прийменниковий знахідний, родовий і місцевий відмінки) також виражають інструментальні семантико-синтаксичні

відношення в різноманітних функційних виявах, напр.: ... я <...> почав працювати **на верстаті** (В. Дрозд); ... другий помагаль точив **на точилі** (П. Загребельний); ... батько доставив її **на возі** до Харківського художнього училища із села Римарівка ... („Віче”, 2011); Євпраксія <...> усі розпорядження передавала **через Вільтуд** (П. Загребельний); – **Пограйте-но краще на моїй флейті** ... (Ю. Андрухович).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В сучасній українській мові інструментальні семантико-синтаксичні відношення мають диференційні функційні вияви. Інструментальна семантична залежність у реченневих конструкціях реалізована у функціях знаряддя дії, засобу переміщення, допоміжного матеріалу та посередництва. Її формують дієслівні предикати із семантикою конкретної фізичної дії, спрямованої на об’єкт; вимірювання; володіння музичним інструментом; створювання різноманітних типів зображень; процесу писання; переміщення в просторі суб’єкта й об’єкта за допомогою транспортного засобу. Для інструментальної семантичної залежності функції знаряддя дії і засобу переміщення формально найчіткіше виражені. Всі функційні особливості інструментальної семантичної залежності в різноманітних функційних виявах насамперед пов’язані із семантикою предиката. Перспективними вважаємо дослідження трансформаційних можливостей реченневих конструкцій, у яких функціонує інструментальна семантична залежність, і аналіз диференційних типів інших семантичних залежностей.

Джерела та література

1. Беркешук І. С. Лексико-семантична характеристика назв знарядь праці в сучасній українській мові / І. С. Беркешук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2011. – № 2. – С. 13–16.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.

6. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
7. Ломтев Т. П. Структура предложения в современном русском языке / Т. П. Ломтев. – М. : Изд-во МГУ, 1979. – 198 с.
8. Мацицька Т. Є. Субстанціальні семантико-синтаксичні відношення у простому семантично елементарному реченні / Т. Є. Мацицька // Матеріали V Міжнародної наукової конференції «Семантика мови і тексту». – Ч. 2. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 122.
9. Мацицька Т. Є. Інструментально-семантична реалізація інструментальної синтаксеми / Т. Є. Мацицька // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 147–150.
10. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць / О. Г. Межов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
11. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
12. Мурзіна Л. А. Словотвірна категорія інструментальності у її зв'язках із синтаксичною структурою мови / Л. А. Мурзіна // Мовознавство. – 1996. – № 2/3. – С. 64–67.
13. Плющ М. Я. Словоформа в семантично елементарному та ускладненому реченні : Вибрані праці / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во Національного пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с.
14. Рогачова Г. Г. Позиційне варіювання інструментальної синтаксеми / Г. Г. Рогачова // Теоретичні проблеми граматики : Темат. зб. наук. праць [укл. А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонДУ, 1995. – С. 82–91.
15. Словник української мови : в 11 т. / [ред. кол. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970-1980.

Мацицька Татяна. Функціональна дифференціація семантико-синтаксических отношений. В статті проаналізовано функціональну дифференціацію інструментальних семантико-синтаксических отношений. Исследованы основные семантические группы предикатов, которые формируют инструментальную семантическую зависимость в различных функциональных вариантах: орудия действия, средства перемещения, вспомогательного материала, посредничества. Определено, что выделение элементарных и неэлементарных разновидностей простого предложения зависит от синтаксической и семантической зависимости, которую формирует предикат, поэтому элементарные простые предложения семантико-синтаксической структуры отличаются от элементарных простых предложений формально-синтаксической структуры. На основании результатов исследования сделан вывод, что инструментальную семантическую зависимость в функции орудия и средства перемещения четко отражает формальное выражение в структурах предложения. Все

особенности инструментальных семантико-синтаксических отношений в различных функциональных проявлениях зависят от семантики предиката.

Ключевые слова: семантико-синтаксическая структура предложения, семантико-синтаксические отношения, простое элементарное предложение, предикат, инструментальная семантическая зависимость.

Masytska Tatiana. The functional differentiation of instrumental semantic-syntactic relations. In this article we had analyzed the functional differentiation of instrumental semantic-syntactic relations. The basic semantic predicate groups, which form an instrumental semantic dependency in a variety of functional manifestations, were defined: an instrument of action, means of hauling, auxiliary materials and mediation. We had found out that the selection of elementary and non-elementary varieties of simple sentence depends on syntactic and semantic dependence which forms the predicate that is why the elementary simple sentences of semantic-syntactic structure differ from the basic simple sentences of formal syntactic structure. According to the study we had concluded that for the instrumental semantic dependence the function of semantic tools and means of hauling is most clearly formally expressed. All peculiarities of instrumental semantic and syntactic relations in a variety of functional displays of primarily depend on the semantics of the predicate.

Key words: semantic-syntactic structure of sentence, design proposals, elementary of simple sentence, predicate, instrumental in the function of the tool.

УДК 811.161.2'373.2:821.161.2-3.09Струцюк

Жанна Масюк

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕОНІМІВ У ТВОРАХ Й. Г. СТРУЦЮКА ПРО ДОЛЮ ХОЛМЩАКІВ

У статті розглянуто функціонування теонімів у творах Й. Г. Струцюка про долю холмщаків, виявлено їхні структурні, функціональні та семантичні особливості. Дослідження показало, що в художній спадщині волинського письменника вжито усталені найменування Бога, які в контексті набувають оригінальних конотацій.

Ключові слова: Бог, денотат, сакральна онімія, теонім, Холмщина.

Постановка наукової проблеми та її значення. У багатому розмаїтті онімної лексики окрему групу становлять сакральні власні назви. Дослідження цього пласту пропріативів дуже популярне нині, що зумовлено розвитком ономастики, з одного боку, та активним